

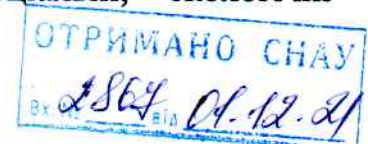
ВІДГУК
офіційного опонента
доктора економічних наук, професора Ніфатової Олени Михайлівни
на дисертацію Скрипник Олени Андріївни
«Управління енергетичним розвитком територіальних громад»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 073 - Менеджмент

Актуальність теми дослідження.

Реформа децентралізації створила новий вид організаційно-економічних одиниць, що наділені владою та повноваженнями. Територіальні громади сьогодні є повноцінними гравцями енергетичного ринку, адже мають право на абсолютну автономію в питаннях забезпечення власних потреб в енергетичних ресурсах. Окрім того, розуміння вичерпності традиційних джерел енергії та їхнього негативного впливу на довкілля робить актуальним переорієнтацію на відновлювальні джерела, забезпечуючи тим самим «енергетичний прорив» у розвитку територіальних громад.

Проблема підвищення рівня енергетичної ефективності не є новою для України загалом і для кожної її адміністративно-економічної одиниці зокрема. Відсутність можливості суттєвої диверсифікації імпорту природного газу та ядерного палива ставить економію енергетичних ресурсів в число пріоритетних завдань, від вирішення яких залежить ефективність функціонування української промисловості та регіонів. У значному ступені вирішення цієї проблеми залежить від реалізації заходів енергоефективності в регіонах, на конкретних підприємствах, у тому числі й на підприємствах житлово-комунального господарства, від можливостей організації та підтримки діяльності у сфері енергоефективності регіональними і місцевими органами влади.

У нових жорстких умовах, коли кардинально зростають ціни на імпортовані енергетичні ресурси, в першу чергу, на природний газ, й обмежується його постачання актуальність вирішення проблеми енергоефективності значно зростає. Безумовно, це ставить перед територіальними громадами нові економічні, соціальні, екологічні та

технологічні виклики, але водночас відкриває нові можливості для пошуку та впровадження інноваційних розробок у галузі видобутку, переробки викопних видів палива, виробництва, трансформації, постачання і споживання енергії, що зумовлює потребу у формуванні нової стратегії управління власним енергетичним розвитком.

Зазначені аргументи визначають дисертаційну роботу Скрипник О.А. як актуальну та своєчасну, спрямовану на розв'язання важливого науково-практичного завдання щодо управління енергетичним розвитком територіальних громад.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами.

Дисертацію виконано відповідно до напрямків науково-дослідної роботи кафедри менеджменту Сумського національного аграрного університету: «Розвиток менеджменту у контексті міжнародних інтеграційних процесів» 2019-2023 (номер державної реєстрації 0119U001336), у рамках якої автором досліджено основні тенденції, проведено рейтингування територіальних громад за показником енергетичного розвитку.

***Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень,
висновків і рекомендацій.***

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі є достатньо обґрунтованими, мають глибокий науковий зміст та суттєве значення для розвитку економічної науки. Отримані наукові результати – достовірні і базуються на проведених дослідженнях теоретичного та емпіричного змісту. Сформульована мета відповідає темі дослідження, а об'єкт і предмет – науково-методичним вимогам.

Методологічною основою роботи є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, наукові праці зарубіжних і вітчизняних провідних вчених з проблем функціонування та розвитку суб'єктів економічних відносин, які, зокрема, відносяться до тематики дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки й рекомендації отримано за допомогою загальнонаукових і економічних методів наукового пізнання. Під

час дослідження автором використано широкий перелік загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Наукові результати підтверджуються значними обсягами опрацьованих законодавчих та інших нормативно-правових актів України, залученої наукової літератури, даними державної і регіональної статистики, відомчою інформацією центральних і місцевих органів виконавчої влади, Інтернет-ресурсами та іншими джерелами. Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить, що вона характеризується системним підходом до вирішення конкретизованих завдань та досягненням поставленої мети.

Представлені наукові положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, є науково обґрунтованими з теоретико-методичної точки зору та є достовірними, базуються на сучасних та класичних теоріях менеджменту, дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців. Розроблені автором наукові положення підтверджені досвідом забезпечення енергоефективності територіальних громад.

Для досягнення поставленої мети та вирішення задач у роботі використано широкий перелік методологічних прийомів, таких як: монографічний метод та метод теоретичного узагальнення - для збору інформаційного базису дисертаційного дослідження; системного аналізу – для виявлення та систематизації загальних проблем розвитку територіальних громад; регресійного аналізу – для визначення впливу процесу децентралізації на енергетичний розвиток територіальних громад; кластерного та SWOT-аналізу – для групування проблем енергетичного розвитку для всіх територіальних громад України та пошуку методів їх вирішення; гіпотетичного методу – для виявлення спільних позицій та проведення аналогій в енергетичному розвитку територіальних громад України та Європи; метод математичного моделювання та прогнозування – для побудови матриці визначення задоволеності споживачів сонячної енергетики.

У роботі об'єкт, предмет і мета мають логічний взаємозв'язок. Об'єктом дослідження є процеси управління енергетичним розвитком територіальних громад в регіонах України. Предметом дослідження є теоретико-методичні

підходи та науково-прикладні аспекти управління енергетичним розвитком територіальних громад в умовах реформи децентралізації.

Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Наукові результати, висновки і пропозиції, що виносяться на захист, отримані автором особисто.

Представлена дисертаційна робота Скрипник О.А. має логічну структуру, її зміст повністю розкриває тему наукового дослідження. Здобувачем викладено матеріал грамотно, логічно, з використанням сучасної української мови та стилю. Зміст дисертаційної роботи відповідає їй по суті. Між розділами та підрозділами роботи є належний взаємозв'язок, усі розділи містять рисунки, таблиці. Посилання на інформаційні ресурси коректні. Наведені в роботі результати підтверджені довідками про впровадження. Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки є логічними та підтверджені результатами апробації на міжнародних та загальноукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях України та міжнародних журналах, що індексуються у науково-метричній базі даних Web of Science.

Усе вищезазначене дозволяє констатувати достатність обґрунтованості та достовірності основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи.

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота є цілісною, завершеною науковою працею. Її рукопис містить повний комплекс відповідних встановленим вимогам структурних елементів: анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст роботи складає 180 сторінок друкованого тексту. У тексті дисертації розміщено 19 таблиць, 35 рисунків, список використаних джерел з 135 найменувань. Дисертація збагачена логічними схемами, структурованими таблицями, графічними інтерпретаціями, які дозволяють комплексно сприймати проведені дослідження як деталізовану

та узагальнену наукову працю.

Анотація дисертаційної роботи у повній мірі та обсязі відображає її структуру, розкриває отримані наукові результати та висновки, структуру та упорядковану логіку проведеного дослідження.

Вступ до дисертаційної роботи містить усі структурні елементи, у тому числі інформацію щодо практичної апробації результатів дослідження, а також особистий внесок автора у наукових працях, опублікованих у співавторстві.

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоритико-методичні підходи управління енергетичним розвитком територіальних громад» було окреслено теоретичні детермінанти управління енергетичним розвитком територіальних громад. На основі наукових досліджень провідних науковців та спираючись на світовий досвід, було визначено основні принципи енергетичного розвитку територіальних громад, сформульовані з урахуванням проблематики на регіональному та місцевому рівні. Запропоновано власне авторське бачення дефініції енергетичний розвиток територіальних громад *«...це якісні зміни в інституційній, економічній, політичній, соціальній сферах життєдіяльності, що забезпечують динамічний перехід в структурі споживання енергії від викопних до альтернативних джерел, забезпечуючи власну енергоефективність та енергонезалежність»*. Окреслено та проаналізовано процеси децентралізації як стимул розвитку енергоефективності територіальних громад. Здійснено теоретичне обґрунтування методичних підходів до управління енергетичним розвитком територіальних громад.

У другому розділі дисертаційної роботи «Сучасний стан та динаміка розвитку енергетики територіальних громад» проведено комплексне дослідження стану використання енергетичних ресурсів територіальними громадами. Розраховано загальний рейтинг енергетичного розвитку територіальних громад в розрізі областей. Запропоновано підхід до оцінки стану енергетичного розвитку територіальних громад за яким головні чинники, що визначають енергоспоживання було розділено на економічну

діяльність, структуру економіки та енергоємність виробництва, що дозволило автору отримати більш точні оцінки енергоефективності порівняно зі стандартними оцінками (кількість спожитих ресурсів на одиницю виробленої продукції).

У третьому розділі «Перспективні напрями енергетичного розвитку територіальних громад» було узагальнено та сформульовано головні засади забезпечення ефективного енергетичного розвитку територіальних громад, що дало змогу обґрунтувати відповідну концептуальну модель, яка визначає процес управління енергетичним розвитком територіальних громад. Складовими цієї моделі визнано енергодостатність, енергонезалежність, енергоефективність та енергетичний патріотизм. В рамках пошуку дієвих механізмів стимулювання процесів енергозбереження в громадах (стосовно всіх суб'єктів територіального простору – від домогосподарств до регіональних соціально-економічних систем) було здійснено вивчення сприйняття домогосподарствами технологій сонячної енергетики, їх готовність до імплементації таких технологій. З іншого боку – досліджено й кращі практики вже на більш агрегованому рівні – громад в регіонах, що засвідчило нерівномірність впровадження технологій альтернативної енергетики та необхідність посилення інституційної складової цього процесу.

Висновки, зроблені автором за результатами дослідження є змістовними і розкривають результати виконання поставлених завдань проведеного дослідження.

Загалом можна стверджувати, що представлена дисертаційна робота є завершеною та оригінальною, містить цінні наукові положення теоретичного та прикладного характеру, практичні пропозиції доведено до рівня практичного використання.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях.

Наукові положення дисертаційної роботи автором опубліковано у 14 наукових працях, зокрема 6 статей у наукових фахових виданнях; 1 – статтю

опубліковано у наукових періодичних виданнях інших держав ОЕСР, що входять до НМБД Web of Science; 6 робіт апробаційного характеру; 1 стаття в інших виданнях. Кількість публікацій є достатньою для представлення дисертації до захисту.

Ознайомлення та детальний аналіз представлених наукових праць дав змогу стверджувати, що елементи наукової новизни, на яких позиціонується дисертація, у повній мірі викладено у статтях та тезах доповідей. Зміст публікацій, характеристика видань їх розміщення відповідають вимогам відображення наукових положень дисертаційної роботи. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано лише авторські положення, які виокремлено у переліку публікацій.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота містить власне наукове бачення вирішення поставленого наукового-прикладного завдання та результати власного наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів.

Ознайомившись з основними науковими надбаннями дисертанта, було встановлено найбільш суттєві в науковому та практичному значенні результати дисертаційної роботи, які мають елементи наукової новизни.

1. Методичний підхід до визначення рейтингу розвитку територіальних громад в розрізі областей, що на відміну від існуючих підходів, доповнений оцінкою показників енергоефективності. Такий підхід дозволяє виокремити головні критерії, що визначають ефективність енергоспоживання: економічну діяльність, структуру економіки й енергоємність виробництва, що дає змогу отримати більш точні оцінки енергоефективності порівняно зі стандартними оцінками (кількість спожитих ресурсів на одиницю виробленої продукції).

2. Узагальнений автором європейський досвід стимулювання енергетичного розвитку територіальних громад в контексті зміцнення місцевого самоврядування дав можливість виокремити теоретичні детермінанти системи управління енергетичним розвитком територіальних громад, що передбачають розробку організаційно-економічної моделі підвищення

енергоефективності домогосподарств та об'єктів інфраструктури територіальної громади, що базується на використанні сонячної енергетики та може бути ефективно застосована на місцевому рівні з урахуванням локальних особливостей.

3. Заслуговує на увагу авторське бачення шляхів реалізації проектів створення об'єктів енергетичної інфраструктури на умовах кооперації територіальних громад, що сприятиме активізації підприємницької ініціативи.

4. Слід також відзначити запропоновані автором теоретичні підходи до управління інноваційним розвитком енергосфери в умовах інтеграційних перетворень економіки регіонів, а саме: на основі світового досвіду розроблені цільові стратегічні принципи енергетичного розвитку: інтеграції (пошук балансу між економічним, соціальним та екологічним аспектами розвитку); партнерства (залучення зацікавлених сторін до процесу стратегічного планування та прийняття рішень); пріоритетності (побудова чіткої ієрархії цілей енергетичного розвитку територіальної соціально-економічної системи); комплексності (орієнтація на досягнення згоди в різних сферах та галузях економіки); ефективності (здатність досягти позитивних результатів керуючого впливу як для суб'єкта, так і для об'єкта управління найраціональнішим шляхом при мінімальних витратах); гнучкості (реакція на постійні соціальні, економічні та екологічні внутрішні та зовнішні зміни, що стосуються конкретної територіальної громади); відповідальності (відповідальність суб'єктів управління за виконання поставлених завдань або бездіяльність); прозорості (відкритість державної політики із забезпечення збалансованого розвитку територіальної соціально-економічної системи та процедур прийняття управлінських рішень).

5. Обґрунтований автором науково-методичний підхід до типології оцінювання енергетичного розвитку муніципалітетів через SWOT-аналіз та кластеризацію дозволив виокремити спільні проблеми розвитку територіальних громад та запропонувати механізм їх вирішення.

Наукове та практичне значення результатів дослідження.

Наукове значення дисертації Скрипник О.А. полягає в отриманні нового вирішення наукової проблеми, виявленні та обґрунтуванні нових теоретичних і методологічних засад, а також розробці практичних пропозицій щодо управління енергетичним розвитком територіальних громад. Ступінь практичного впровадження результатів дисертаційної роботи підтверджується відповідними документами.

Результати дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, схвалені та використовуються в практичній діяльності, про що свідчать довідки про впровадження, видані Державним агентством енергоефективності та енергозбереження України (№3111 від 12.04.2021р., де відзначено, що методичний підхід до визначення рейтингу розвитку територіальних громад буде скоригований показниками енергоефективності при розробці стратегічних планів та програмних документів); ВК «Перший всеукраїнський енергетичний кооператив» (№162 від 26.01.2021р., де відзначаються авторські положення про доцільність створення та перспективність розвитку енергетичних кооперативів), ТОВ «Еліос Стратегія» (№7 від 04.03.2021р. щодо позитивного впливу рекомендацій стосовно впровадження програмно-цільового методу в плануванні розвитку територіальних громад), Веселівською сільською радою (№3/4 від 16.04.2021р. про позитивні зміни в енергетичній сфері громади після прийняття рекомендацій про встановлення сонячних панелей на даху школи) та HELIOS s.p.o. м.Вроцлав, Польща (№4 від 04.05.2021року про прийняття позитивного досвіду побудови «4Е» моделі енергетичного розвитку територіальних громад). Окрім того, окремі положення використовуються в навчальному процесі Сумського національного аграрного університету при вивченні дисциплін «Міжнародна економіка» та «Регіональна економіка» ОС Бакалавр спеціальності 073 – Менеджмент.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Аналіз дисертаційної роботи та наукових публікацій Скрипник Олени Андріївни дає підстави констатувати відсутність фактів порушення дисертанткою академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень та відомостей. Робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права та відображає прагнення автора надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, використані методики досліджень та джерела інформації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Не дивлячись на позитивне враження від ознайомлення з дисертацією, та публікаціями автора, слід звернути увагу на наявність певних недоліків та дискусійних положень, а саме:

1. Територіальні громади як системно-структурні утворення характеризуються складністю та відкритістю. Тому пріоритети їх функціонування й розвитку є багатограними й різноманітними, навіть конфліктними один з одним при формуванні енергетичної достатності та незалежності (дотримання екологічних імперативів, збільшення соціальної задоволеності і т.п.), автором здійснена їх систематизація за певними ознаками. Проте більшої уваги і деталізації потребують принципи взаємоузгодженої роботи мешканців громади з адміністративною владою та бізнесом.

2. Поряд з конкурентними перевагами, автором розглянуті й оцінені недоліки, ризики, чинники невизначеності у енергетичному розвитку територіальних громад, які можна розцінювати не тільки як несприятливі фактори, але й спонукальні мотиви для здійснення тих або інших його організаційно-економічних пріоритетів, а саме: розміщення значних площ під сонячні електростанції у зонах ризикованого землеробства; наявність непередбачуваних погодно-кліматичних явищ; згортання державної підтримки;

значні сезонні коливання попиту і пропозиції на внутрішньому енергетичному ринку; різка відмінність у прибутках, технологіях, продуктивності сонячних панелей; присутності на ринку великої кількості конкурентів тощо. Однак варто було їх відобразити у вигляді схеми і взаємозв'язків з урахуванням конкурентних переваг.

3. Автором визначені основні перешкоди розвитку енергетичних кооперативів, а саме відсутність державної підтримки, монополізацію енергетичної сфери великими енергохолдингами, зношеність енергетичної інфраструктури, слабка соціально-економічна спроможність та недостатня обізнаність мешканців громад у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого власного розвитку та розвитку громади загалом. В цьому контексті варто було б наголосити на необхідності заходів активізації кооперативного руху та розвитку інтеграційних процесів.

4. Автором було проаналізовано окремо області України за енергетичним розвитком і територіальні громади в їх складі. Як свідчать отримані дані, загальний рейтинг областей України за рівнем енергетичного розвитку не співпадає з розрахованим енергетичним рейтингом територіальних громад. Виходячи з цього, варто було б чіткіше окреслити вихідні умови всіх адміністративно-територіальних одиниць та наявність специфічних фактів впливу на загальний показник енергетичного розвитку тощо.

Наявність вказаних недоліків відображає власну наукову позицію опонента та не заперечує авторського бачення шляхів вирішення поставлених в дослідженні проблемних питань.

Загальні висновки.

Дисертаційна робота Скрипник О.А. є завершеним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового вирішення сформульованої наукової проблеми. Одержані результати є обґрунтованими та достовірними.

Дисертація Скрипник Олени Андріївни на тему: «Управління енергетичним розвитком територіальних громад» відповідає спеціальності 073 Менеджмент та вимогам, викладеним у п. 9, 10, 11, 12 «Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про присудження ступеня доктора філософії» № 167 від 06 березня 2019 р. (зі змінами). Робота оформлена відповідно до вимог Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. №40.

Зазначене дозволяє зробити висновок про те, що авторка дисертаційної роботи – Скрипник Олена Андріївна – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
начальник науково-дослідної частини
Київського національного університету
технологій та дизайну

О.М.Ніфатова

